

Satversmes tiesa izbeidz tiesvedību lietā par normām, kas noteic izmeklēšanas iestāžu, prokuratūras un tiesas nepamatotas rīcības dēļ radītā nemantiskā kaitējuma atlīdzināšanas kārtību

Satversmes tiesa 2020. gada 7. maijā ir pieņēmusi lēmumu lietā Nr. 2019-21-01 “Par Kriminālprocesā un administratīvo pārkāpumu lietvedībā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas likuma 14. panta ceturtās daļas un pārejas noteikumu 4. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 92. panta trešajam teikumam”.

Apstrīdētās normas

Kriminālprocesā un administratīvo pārkāpumu lietvedībā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas likuma (turpmāk – Atlīdzināšanas likums) 14. panta ceturtā daļa: “Nemantiskā kaitējuma atlīdzību nosaka līdz 7000 *euro* apmērā. Ja nodarīts smags nemantiskais kaitējums, atlīdzību var noteikt līdz 10 000 *euro* apmērā, bet, ja nodarīts kaitējums dzīvībai vai sevišķi smags kaitējums veselībai, maksimālais atlīdzības apmērs var būt līdz 30 000 *euro*. Ar nepamatotu vai prettiesisku brīvības ierobežošanu nodarīta nemantiskā kaitējuma atlīdzības apmēru nosaka saskaņā ar šā likuma 15. pantu.”

Atlīdzināšanas likuma pārejas noteikumu 4. punkts: “Lietas personas prasībā par kaitējuma atlīdzināšanu sakarā ar izmeklēšanas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības dēļ nodarīto kaitējumu, kurās pirms šā likuma spēkā stāšanās ir pieņemts prasības pieteikums un ierosināta tiesvedība vispārējās jurisdikcijas tiesā, izskata vispārējās jurisdikcijas tiesa prasības tiesvedības kārtībā,

ievērojot šā likuma nosacījumus. Zaudējumu atlīdzību izmaksā Tieslietu ministrija no šim mērķim paredzētajiem valsts pamatbudžeta līdzekļiem.”

Augstāka juridiska spēka normas

Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1.pants: “Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika.”

Satversmes 92.panta trešais teikums: “Nepamatota tiesību aizskārums gadījumā ikvienam ir tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu.”

Lietas fakti

Lieta ierosināta pēc Oskara Viļuma pieteikuma. Pret pieteikuma iesniedzēju 2007. gadā esot uzsākts kriminālprocess un viņam piemērots drošības līdzeklis – apcietinājums. Vēlāk šis drošības līdzeklis esot atcelts, nosakot citus drošības līdzekļus. Savukārt 2010. gada 12. jūlijā prokuratūra pieņēmusi lēmumu par minētā kriminālprocesa izbeigšanu, konstatējot, ka pieteikuma iesniedzēja darbībās nav noziedzīga nodarījuma sastāva. Kopumā piecdesmit dienās, kurās pieteikuma iesniedzējs atradies brīvības atņemšanas iestādēs, esot pieļauti vairāki viņa pamattiesību pārkāpumi.

Pieteikuma iesniedzējs bija vērsies Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesā ar prasību pret Latvijas Republiku par morālā kaitējuma kompensāciju 50 000 *euro* apmērā. Viņš prasību citstarp pamatoja ar Civillikumu un likumu “Par izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu”. Ar Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas spriedumu pieteikuma iesniedzēja prasība esot apmierināta daļēji, proti, viņam

piešķirti 5000 *euro*. Tādēļ viņš par minēto spriedumu daļā iesniedzis apelācijas sūdzību.

Ar Rīgas apgabaltiesas spriedumu pieteikuma iesniedzējam atbilstoši Atlīdzināšanas likuma pārejas noteikumu 4. punktam esot piemērota Atlīdzināšanas likuma 14. panta ceturtnā daļa. Uz viņu esot attiecināti šajā normā noteiktie nemantiskā kaitējuma atlīdzības apmēri, tādējādi liedzot viņam saņemt atbilstošu atlīdzinājumu. Ņemot vērā minēto, pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka ir aizskartas viņam Satversmes 92. panta trešajā teikumā noteiktās pamattiesības, kā arī pārkāpts Satversmes 1. panta tvērumā ietilstošais no demokrātiskas tiesiskas valsts pamatnormas atvasinātais tiesiskās palāvības princips.

Tiesas secinājumi un lēmums

Satversmes tiesa secināja, ka lietas pamatjautājums ir par to, kā pieteikuma iesniedzēja situācijā izpaužas tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu par nepamatotu tiesību aizskārumu. Tāpēc Satversmes tiesa visupirms vērtēja, vai Atlīdzināšanas likuma 14. panta ceturtnā daļa atbilst Satversmes 92. panta trešajam teikumam. [9.]

Par Satversmes 92. panta trešā teikuma saturu

Satversmes tiesa secināja, ka Satversmes 92. panta trešais teikums ietver vispārēju taisnīgas tiesas garantiju – ja kādas personas tiesības vai ar likumu aizsargātās intereses ir pārkāptas, tad personai ir tiesības saņemt atbilstīgu atlīdzinājumu. Personai ir tiesības uz pieeju tiesību aizsardzības līdzekļiem, kas efektīvi nodrošina personas tiesību aizsardzību un ļauj personai saņemt atbilstīgu atlīdzinājumu nepamatota tiesību aizskāruma gadījumā. Satversmes 92. panta trešais teikums ir piemērojams tieši un nepastarpināti. Tomēr tiesiskās noteiktības princips uzliek

likumdevējam pienākumu likumā pēc iespējas noregulēt šīs Satversmes normas praktiskās īstenošanas priekšnoteikumus. Pieņemot Atlīdzināšanas likumu, likumdevējs ir izveidojis regulējumu, kurā konkretizētas personas tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu par kaitējumu, kas personai nodarīts kriminālprocesā vai administratīvā pārkāpuma lietvedībā iestādes, prokuratūras vai tiesas prettiesiskas vai nepamatotas rīcības dēļ. [10.1.]

Satversmes 92. panta trešajā teikumā lietotais termins “atbilstīgs atlīdzinājums” ietver taisnīgu gandarījumu, kas konkrētajā tiesiskajā situācijā ir samērojams ar personas tiesību aizskārumu. Nepamatots tiesību aizskārumus var radīt kā mantisku, tā arī nemantisku kaitējumu, kas ietekmē arī to, kāds katrā gadījumā būs atbilstīgs atlīdzinājums. Tam jābūt samērīgam un taisnīgam, un tā noteikšanā jāņem vērā visi lietas apstākļi, tai skaitā aizskarto tiesību un ar likumu aizsargāto interešu raksturs, konkrētā aizskāruma smagums un izpausmes, kā arī cietušā rīcība. Tā kā nemantiskais kaitējums nav tieši izsakāms materiālās vērtībās, tiesību normu piemērotājam ir īpaši liela loma par nemantisko kaitējumu piešķiramā atbilstīgā atlīdzinājuma novērtēšanā. [10.2.]

Par tiesas lomu atbilstīga atlīdzinājuma noteikšanā

Satversmes tiesa atzina, ka Satversmes 92. panta trešais teikums ļauj tiesai, balstoties uz objektīviem kritērijiem un racionāliem juridiskiem apsvērumiem, izlemt visus jautājumus, kas skar atbilstīga atlīdzinājuma noteikšanu. Tiesai nolēmumā ir jānorāda noteiktā atlīdzinājuma pamatojums. Turklāt vienlīdzības princips prasa, lai līdzīgās lietās tiktu piešķirts līdzīgs atlīdzinājums, līdz ar to tiesai ir jāņem vērā salīdzināmie gadījumi. Atbilstīgs atlīdzinājums nedrīkst būt acīmredzami nesamērīgs vai būtiski zemāks nekā Eiropas Cilvēktiesību tiesas piešķirtais atlīdzinājums līdzīgās lietās. Tomēr tiesību normās noteiktie atlīdzinājuma apmēra ierobežojumi paši par sevi

neliedz personai saņemt atbilstīgu atlīdzinājumu un nenozīmē, ka personas tiesību aizsardzības mehānisms būtu neefektīvs. [10.2]

Demokrātiskā tiesiskā valstī tiesa ir viens no tiesību aizsardzības līdzekļiem. Tā nodrošina personai tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu un individualizēta taisnīguma sasniegšanu konkrētā situācijā. Izpildot no Satversmes 92. panta trešā teikuma izrietošo pozitīvo pienākumu, likumdevējam jāizveido tāds regulējums, kas neliedz tiesai īstenot tās lomu spriest taisnīgu tiesu. Piemērojot likumdevēja izveidoto regulējumu, kurā konkretizētas Satversmes 92. panta trešajā teikumā ietvertās personas tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu, tiesa ņem vērā arī vispārējos tiesību principus, lai sasniegtu šā regulējuma mērķi – nodrošinātu personai atbilstīgu un taisnīgu atlīdzinājumu. [10.2.]

Satversmes tiesa norādīja, ka personas tiesību uz atbilstīgu atlīdzinājumu aizskārums individuālā gadījumā veidojas tad, ja tiesa nav tiesīga noteikt atbilstīgu atlīdzinājumu. Tāpēc arī konkrētajā lietā Satversmes tiesai jānoskaidro, vai apstrīdētajā normā norādītās atlīdzinājuma apmēra robežas ir ierobežojušas tiesu atbilstīga atlīdzinājuma noteikšanā. [11.]

Par tiesību aizskārumu pieteikuma iesniedzēja situācijā

Satversmes tiesa konstatēja: izskatot civillietu, kurā pieteikuma iesniedzējs bija prasītājs, Rīgas apgabaltiesa norādīja, ka, vadoties no Atlīdzināšanas likuma 15. panta nosacījumiem, pieteikuma iesniedzēja situācijā viņam būtu nosakāma atlīdzība 400 *euro* apmērā. Tomēr apgabaltiesa atzina, ka šādu atlīdzinājumu konkrētajā lietā nevarētu uzskatīt par atbilstīgu un taisnīgu kaitējuma atlīdzinājumu. Tādēļ, nosakot galīgo nemantiskā kaitējuma atlīdzinājuma summu, vajagot ņemt vērā arī citus lietas apstākļus. Kā rezultātā apgabaltiesa kā saprātīgu un taisnīgu atlīdzinājumu par

pieteikuma iesniedzējam nodarīto morālo kaitējumu noteikusi 5000 *euro*, bet pieteikuma iesniedzēja norādīto atlīdzinājumu 50 000 *euro* konkrētajos apstākļos uzskatījusi par nesamērīgi lielu. [11.]

Satversmes tiesa secināja, ka konkrētajā lietā tiesa, izvērtējot lietas faktiskos apstākļus, noteica, pēc tās ieskatiem, atbilstīgu atlīdzinājumu, un apstrīdētajā normā norādītās atlīdzinājuma apmēra robežas izskatāmajā lietā neierobežoja tiesu atbilstīga atlīdzinājuma noteikšanā. Līdz ar to Satversmes tiesa secināja, ka nav konstatējams pieteikuma iesniedzēja tiesību uz atbilstīgu atlīdzinājumu aizskārums, ko radītu apstrīdētā tiesību norma, un līdz ar to ir pamats izbeigt tiesvedību par Atlīdzināšanas likuma 14. panta ceturtais daļas atbilstību Satversmes 92. panta trešajam teikumam. [11.]

Par tiesiskās palāvības principu

Satversmes tiesa atzina: tā kā pieteikuma iesniedzēja Satversmes 92. panta trešajā teikumā ietvertās pamattiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu ar Atlīdzināšanas likuma 14. panta ceturto daļu nav skartas, Atlīdzināšanas likuma pārejas noteikumu 4. punkta atbilstību Satversmes 1. pantā ietvertajam tiesiskās palāvības principam vērtēt nav pamata. [12.]

Satversmes tiesa nolēma:

izbeigt tiesvedību lietā Nr. 2019-21-01 “Par Kriminālprocesā un administratīvo pārkāpumu lietvedībā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas likuma 14. panta ceturtais daļas un pārejas noteikumu 4. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 92. panta trešajam teikumam”.

Lēmums nav pārsūdzams.

Lēmuma teksts ir pieejams Satversmes tiesas mājaslapā:

http://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2019/10/2019-21-01_Lemums-par-tiesved%C4%ABbas-izbeig%C5%A1anu.pdf#search=

Relīze sagatavota ar mērķi veicināt izpratni par Satversmes tiesā izskatāmajām lietām. Tā nav uzskatāma par nolēmuma daļu un nav saistoša Satversmes tiesai. Spriedumi, lēmumi un cita informācija par Satversmes tiesu atrodama tiesas mājaslapā www.satv.tiesa.gov.lv.

Ketija Strazda

Satversmes tiesas

Sabiedrisko attiecību un

protokola nodaļas vadītāja

Ketija.Strazda@satv.tiesa.gov.lv,

67830749, 26200580